

Kesit Akademi Dergisi

The Journal of Kesit Academy

ISSN: 2149 - 9225

Yıl: 3, Sayı: 10, Aralık 2017, s. 316-326

Yrd. Doç. Dr. Ayla OĞUZ

Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü,
İngiliz Dili ve Edebiyatı, aylabay@hotmail.com

ANTHONY BURGESS'İN *OTOMATİK PORTAKAL* ADLI ROMANINDA ŞİDDET VE SOSYAL ÖĞRENME¹

Özet

Şiddet, ortaya çıkış şekliyle insanların yaşamlarını gölgeler ve etkinliklerini sınırlar. Jean Marie Domenach'e göre şiddet bir çeşit ölümcül güç patlamasıdır. Bu anlamda Vittorio Di Martino şiddeti psikolojik ve fiziksel olarak iki biçimde sınıflandırır. Ayrıca şiddetin zihinsel, cinsel, ekonomik, yargısal şiddet biçimleri de vardır ve bütün bunlar sosyal yaşamın düzenini hoşlanılmayacak ölçüde olumsuz etkiler. Anthony Burgess'in *Otomatik Portakal* (1962) adlı romanı kendilerini tecavüz, işkence, hırsızlık ve cinayete adayan ve bundan zevk alan bir grup gençliğin ve İngiltere'deki gençlik kültürünün panoramasını verir. Burgess şiddeti başkarakter Alex'in sokaktan hapisaneye kadar uzanan süreç içerisindeki yıkıcı davranışları yoluyla ele alır ve şiddet ve saldırı biçimlerine göndermede bulunur. Çalışmada şiddet ve şiddetle ilgili kavramlar Albert Banduras'ın Sosyal Öğrenme Kuramı ışığında incelenerek Burgess'in anlatı evreni belirginleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şiddet, saldırganlık, sosyal öğrenme, Bandura, Burgess.

¹ Bu makale 18-20 Mayıs 2017 tarihinde Alanya Alaattin Keykubat Üniversitesi'nde düzenlenen II. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu'nda sunulan bildirinin genişletilmiş halidir.

VIOLENCE AND SOCIAL LEARNING IN ANTHONY BURGESS' NOVEL CALLED A CLOCKWORK ORANGE

Abstract

Violence overshadows people's lives by means of its way of manifestation and limits their activities. According to Jean Marie Domenach violence itself is a kind of deathly power burst and it is a psychologically meaningless appearance. Vittorio Di Martino classifies violence in two forms as physical and psychological. Violence includes all kinds of disruptive actions causing to injure target persons physically or psychologically by means of uncontrolled power which is fatal. Besides physical and psychological violence there exists mental, sexual, moral, economic and judicial types of violence. In this context it can be said that violence shows itself as a fact to which people are extremely subjected and it effects the organisation of social life in an unfavourable way. Anthony Burgess' *A Clockwork Orange* gives a panorama of a youth culture devoted themselves to rape, torture, robbery and murder. Fifteen-years-old Alex and his friends are in the same gang and it is their entertainment to give any harm to people inside or outside their houses at nights. Burgess emphasizes such concepts like assault, threat abuse, harassment, sexual harassment and bullying during Alex's versatile disruptive behaviors and actions. In the study, these concepts are analyzed in order to show the boundaries of physical and psychological violence, its reasons and results in the representation of Alex and his gang in the light of Albert Bandura's theory of social learning.

Keywords: Violence, aggression, social learning, Bandura, Burgess.

Giriş:

Şiddetin kapsamlı bir çözümlemesine yönelirken çeşitli biçimlerini bilimsel ölçüme olanak tanıyacak şekilde tanımlamak uygun düşen bir yaklaşım olur. Bu anlamda Dünya Sağlık Örgütü şiddetin kapsamlı bir şekilde çözümlenmesi noktasında bilimsel ölçütleri ön plana çıkarmıştır. Dünya Sağlık Örgütü'ne göre şiddet şu şekilde ifade bulur: "Kendine karşı, bir başka kişiye ya da bir grup ya da topluluğa karşı yaralanma, ölüm, psikolojik zarar, kusurlu gelişme ya da yoksunlukla sonuçlanan ya da sonuçlanması yüksek olasılıklara sahip olan, tehdit altında ya da gerçek, fiziksel zorlama ya da gücü kasıtlı olarak kullanma "(WHO, s. 5). Örneğin kadınlara, çocuklara ve daha yaşlılara karşı pek çok şiddet biçimi yaralanma, sakatlık ya da ölüme sebebiyet vermese de psikolojik ve sosyal sorun-

larla sonuçlanabilir. Öte yandan, şiddet istenmeyen zihinsel içeriklerin temizlenmesi gibi psikolojik bir işlevi yerine getiren bir eylem tarzı olarak anlaşılabilir.

Mizon ve Moris'e göre (2007) şiddet fantezisi ve şiddet eylemleri farklı bir olayı temsil etse de gerçekte birbirine bağlıdır. Bu anlamda, şiddetle ilgili fantezi şiddet fantezisini kapsasın ya da kapsamasın ondan ayrı tutulmalıdır. Şiddet fantezileri göreceli olarak çok yönlü, fiziksel ifadeye sahip ya da ruhsal gelişimle bağlantılı olabilir. Mizon ve Moris (2007) şiddetli bireylerin şiddet fantezisi tarafından baskı altında tutulsalar da çoğunlukla şiddet fantezilerini akılda tutmadıklarını öne sürer. Onlar, bilinçli olarak şiddeti ve özellikle de kendi şiddet davranışlarını planlayabilir ya da hayal edebilir fakat bu fantezi şiddetle karıştırılmamalıdır (s.63).

Bu bağlamda "duygular kendimize ve ötekilere gelen işaretlerdir – ilgilerimizin yol açtığı bir sosyal iletişim sistemi. Duygularımızın gözlenebilir ifadesel yönleri (bir gülümseme, sinir ya da itaatkâr duruş, bir öğrenme bakışı) başkalarına işaretler olarak gelişir ve başkalarından bir yanıt çağırma genel amacına sahip olur". (Barish, 2009: 12) Daha da ötesi şiddet tutkusu olan kişilerin davranışları sosyal öğrenme açısından bir öneme sahiptir. Bu anlamda Antony Burgess'in *Otomatik Portakal*'ı bu verileri içinde bulundurması bakımından çalışmanın inceleme konusudur.

1.Otomatik Portakal'da Şiddet ve Sosyal Öğrenme

Otomatik Portakal, ölçsüz şiddet içeren bir gençlik kültürünün büyümesini görmezden gelen ve sıradan vatandaşların yer aldığı bir toplumun gerçeklerini anlatan çarpıcı bir romandır. Öykünün on beş yaşındaki kahramanı Alex Rusça ile karışık bir hal almış olan doğu Londra şivesi konuşur. Alex, caddelerde soygun yapan, erkekleri döven ve kadınlara tecavüz eden Dim, Pete ve Georgie adlı onlu yaşlardaki suçlulardan oluşan bir çeteyi yönetir. O ve arkadaşları boş zamanlarını uyuşturucu katılmış süt servisi yapan Korova Bar'da ya da Duke of New York adlı bir başka barda geçirirler. Alex, gündüzleri okula giden, geceleri genç, yaşlı demeden kadınlara tecavüz eden ve olasılık kapsamındaki her yeri yağmalayan bir suç çetesinin lideri olarak korkunç olaylara imzasını atar. Ona göre kötülük, birey olmakla eş anlamlıdır ve kötülüğün sebeplerini araştıranlarla dalga geçer. Öyle ki şiddet uygulamayı ne kadar çok sevdiğini bile itiraf edebilir. Bunu çete üyelerine şöyle aktarır:

Ama kötülüğün sebebini bulmaya çalışarak tırnaklarını kemirmeleri, kahkahadan kırılmama yol açıyor kardeşlerim. İyiliğin sebebini aradıkları yok, öyleyse niye tersini merak ediyorlar ki? Madem kimileri iyi insan olmayı seçiyor, madem bundan haz

alıyorlar, onlara hayatta karışmam, kimse de bana karışmasın. Ama bana karışıyorlardı. Üstelik kötülük bireye özgüdür, sizlere, bana ve tek tabancalığımıza özgüdür ve bizleri yaratan bizim Tanrı'dır, hem de gururla ve keyifle yaratmıştır. Ama birey olmayan şeyler kötülüğe katlanmazlar, yani devlet ve yargıçlar ve okullar kötülüğe izin veremezler. Hem modern tarihimiz, bu büyük makinelerle savaştan cesur, küçük bireylerin öyküsü değil midir kardeşlerim? Bu konuda ciddiğim kardeşlerim ama yaptıklarımı sevdiğim için yapıyorum (Burgess, 2007: 35-36).

Alex, evdeyken çoğunlukla klasik müzik dinlemeyi tercih eder fakat bu müziğe olan sevgisi hastalıklıdır. Çünkü klasik müzik dinlemek de şiddet gibi kendisine aynı ölçüde benzer bir estetik haz verir. Şiddet ve klasik müziğin onda eşdeğer bir haz yarattığı gerçeğini fark etmesi J.S Bach'tan bir konçerto dinlediği ana denk düşer. Bach'ın bu konçertosuna sıra geldiğinde diğerlerinden farklı bir haz duyar. Çünkü o anda evlerinin kapısını su istemek bahanesiyle çaldıkları bir yazarı ve karısını feci şekilde ve zevk alarak darp edip kanlar içinde bıraktıktan sonra kadına kocasının gözünün önünde sırayla tecavüz ettikleri anı ve yazarın *Otomatik Portakal* başlıklı yazısını hatırlamıştır. Klasik müziğin uyandırdığı hazla şöyle iç geçirir:

Sonra müziği dinleyip de deminkinden farklı bir hazzı tadarken, o gece YUVA adlı küçük kulübede yırttığım kâğıttaki ismi dikizledim yine, şimdi çok eskide kalmış gibiydi. İsim *Otomatik Portakal*'di. J.S. Bach dinlerken anlamını daha iyi çakozladım ve o eski Alman ustanın kahverengi muhteşemliğini dinlerken, keşke o ikisini daha çok marizleyip kendi evlerinde lime lime doğrasaydım diye düşündüm (Burgess, 2007: 30).

Bu durumda daha çok haz almak için daha çok insana şiddetin her türünü uygulamak Alex'in temel amacıdır. Öyle ki gece müzik dinlerken kurduğu hayaller bunun daha ağır halini kapsamaktadır:

Gözlerimi sımsıkı kapayıp dinlerken aldığım zevki hiçbir uyuşturucu tanrısı veremezdi, öyle güzel manzaralar görüyordum ki. Lavuklarla piliçler, genciyle yaşlısıyla yere yatmış çığlık çığlığa merhamet dileniyorlardı, ben de ağzımı şapırdatarak çizmemle suratlarını eziyordum. Sonra üstleri başları yırtılmış, duvarlara yaslanarak cıyaklayan çıtırları sopayla dövüyordum ve tek ritimli müzik doruğa ulaştığında, yatağımda gözlerimi sımsıkı kapamış ve kafamı ellerime yaslamış yatarken aldığım hazla tükürük-

ler saçarak aaaaaah diye bağırdım. Ardından o muhteşem müzik süzülerek bitti (Burgess, 2007: 29).

Alex, ideallere son derece bağlı bir kimsedir. Onun için her türlü ideal önemlidir ve amaç sahibi olmak bir koşuldur. Bu nedenle amaçsız yaşayan insanları küçümser.

Otomatik Portakal'da Burgess şiddetin, tecavüzün, yıkımın ve korkunun egemen olduğu tehlikelerle kuşatılmış bir toplumu ve ürkütücü bir geleceği betimler. Alex'in şiddet dolu doğası kargaşanın ve tehlikenin kaynağıdır. Masum insanları hunharca dövmek ve onların malına mülküne zarar vermek Alex ve çetesini eğlendirmekten başka bir amaca hizmet etmez. Bu yüzden karşılıklarına çıkan kim olursa olsun ölçsüz şiddet uygularlar. Örneğin, önlerine çıkan yaşlı ve sarhoş bir adamı feci şekilde dövmüşlerdir. Alex, bununla ilgili kendi duygu durumunu şöyle açıklar: "Bir insanın kaç yaşında olursa olsun, öyle pislik içinde ayyaş ayyaş debelenip geçirmesine asla katlanamazdım, hele bu seferki gibi cidden epey moruksa" (Burgess, 2007: 12).

Perelberg'e (1999) göre saldırganlık kavramını Sigmund Freud'un 1920'li yıllarda bir dürtü olarak varsaymasıyla birlikte konu psikanalistler arasında yorumlanmaya başlamıştır (s. 15). Ona göre Freud yorumlarını sürekli olarak yenilemiştir. Önceleri saldırganlığı cinsel içgüdünün yansıması olarak değerlendiren Freud daha sonraları ölüm içgüdüsünün bir dürtüsü olduğunu söylemiştir. Freud'a göre yok etme içgüdüsü nesnelere yöneldiğinde egonun doğaya bütün olarak hükmetme dürtüsüne dönüşür (Akhtar, 2009:9). Bu anlamda Freud cinsellik ve saldırganlığı temel psikolojik içgüdüler olarak tanımlayabilmiştir (Polansky, 2017:317).

Bu durumun Alex'in eylem dizgesinde karşılığı olduğu söylenebilir. Nitekim Alex öldürmeye varana kadar kurbanlarına tecavüz de dâhil sınırsız şiddet uygulamaktan korkunç bir haz almaktadır. Örneğin dükkânlarını yağmaladıkları bir çiftin karısının direnmesine karşı gösterdiği şiddeti şöyle anlatır:

İşte o zaman terazi ağırlıklarını geçirmek zorunda kaldım, ardından levveyi patlatınca kadının siniri geçti, kuzu gibi oldu. Böylece onu yere yatırıp gırgırına giysilerini parçaladık ve inlemeyi kesin diye nazikçe tekmeledik. Öyle memeleri meydanda yattığını görünce yapsam mı diye düşündüm, ama vakit daha erkendi. Sonra yazar kasayı boşalttı ve o gece dehşet mangır kazandık...(Burgess, 2007: 9).

Englander'e göre (2012) Freud, şiddetin düzgün insanlar tarafından bastırılan normal ama bilinçdışı bir dürtü olduğunu ileri sürer. Bununla birlikte, güçlü bir

şiddet dürtüsü aşırı derecede bastırıldığı için saldırganlık bilinçaltından sızabilir ve kişi rastgele bir şekilde masum kişilere saldırabilir. Bu, Freud'a göre yerinden edilmiş bir saldırganlık olarak değerlendirilir (Englander, 2012: 85). Nitekim Alex ve çetesindeki kişiler de masum insanlara rastgele saldırmaktadırlar.

Romanda Alex, aile içi şiddetin yaşanmadığı normal ve sakin bir ailenin tek çocuğudur. Alex'in anne ve babası onun şiddete eğilimli kişiliğiyle şaşkına dönerler. Alex devletin tayin ettiği bir eğitim danışmanı tarafından takip edilmekte ve belli aralıklarla suç işlememesi için görevliler tarafından telkin edilmektedir. Alex, çalışma bahanesiyle geceleri dışarıdadır. Fakat baba onu sorgulamakta son derece edildir. Bir seferinde oğluna geceleri nerede çalıştığını çekinerek sorduğunda bunu sormaması gerektiğini anlamak zorunda kalır. Bu durum Alex'in bakış açısından şöyle verilir: "Ayak işleri yapıyorum işte, yardım filan ediyorum. Orada burada. Ona dik dik baktım, sen kendi işine bak, ben de kendi işime dercesine. Hiç para istemiyorum, değil mi? Kıyafet ya da zevkler için para istemiyorum? Madem öyle neden soruyorsun?" (Burgess, 2007: 43). Alex'in ailesinden para istememesi onu özgürleştirmiştir. Maddi olarak onlara yük olmaması ebeveyn kontrolünü gevşetmiştir. Alex'in anne ve babasının sokakların şiddet dolu olmasından dolayı geceleri sokağa çıkmaya korktukları halde oğullarına engel olamamaları bir eksiklik ve keyfiyettir. Buna bağlı olarak Alex, geceleri dışarıdaki şiddet dolu yaşama alışmış ve şiddet üreten konuma gelmiştir. Nitekim bu durumun sosyal öğrenmeyle doğrudan ilintili olduğu düşünülebilir.

Sosyal öğrenme başkalarını gözlemlemeye dayanan bir öğrenme şeklidir. Bu anlamda kuram John Dewey, Lev Vygotsky, K. Rotter gibi kuramcılardan sonra günümüzde Albert Bandura tarafından temsil edilmektedir. Dewey, zihinsel süreçlerin topluma koşut geliştiğini öne sürerken Vygotsky bilişsel gelişimin sosyal öğrenmeyle gerçekleştiğini öne sürer. Rotter'a göre ise bilinçli bir varlık olan insanın davranışlarını dış uyarıcılar ve pekiştiriciler doğrudan etkilemektedir. Bu anlamda Bayrakçı (2007) makalesinde Bandura'nın bütün bu açıklamaları bir ileri aşamaya getirerek çevreyi gözlemlemede bilişsel süreçlerin önemini vurgulayarak dil, düşünme, hafıza gibi sembolleştirmeyi gerçekleştiren unsurları öne çıkardığını aktarır (s. 200).

Buna ek olarak, Bushman ve Huesmann saldırganlıktan söz ettikleri makalelerinde çocukların erken çocukluk döneminde ifadeleri taklit ettiklerinden daha sonraki yürüme aşamasında ise davranışları taklit ettiklerinden söz ederler. Bu bakımdan Bushman ve Huesmann, Bandura'nın (1977) görüşleri doğrultusunda saldırgan davranışın diğer motor davranışlardan ayrı tutulmaması gerektiğini ve çocuğun vurma, dövme, itme gibi saldırganlık içeren davranışları aksi öğretil-

mediği sürece gözlemlediğini ve taklit etmeye devam ettiğini aktarırlar. Bu anlamda saldırganlığın da olumlu davranışlarda olduğu gibi modelleme yoluyla öğrenildiği ortaya çıkmaktadır.

Bu bakımdan Alex'in karmaşık durumunu, Albert Bandura'nın sosyal bilişsel öğrenme kuramı ile açıklamak çalışmanın metodunu oluşturmaktadır. Bandura'nın öğrenme kuramı, davranışsal öğrenme kuramı üzerine kurulu olup, çok yönlü bir bakış açısından hareketle bir yandan birey ve çevre arasındaki etkileşime öte yandan derin ruhsal unsurlara göndermede bulunur. Bandura, şiddeti ve şiddet davranışını izlemeyi çoklu sebepler bağlamında algılar. Şiddetin küçük çocukların sinir sistemlerini fazlasıyla etkilemesi ve şiddet olaylarının medya yoluyla gösterilmesi çocukların saldırgan davranış biçimlerini öğrenmelerine ve şiddete karşı duyarsızlaşmalarına neden olur (Engler, 2009:219). Krapp, (2015) gözlemlenen şiddetin çocukların hayalinde insanlık dışı faaliyetleri teşvik ettiğini ve saldırı davranışını görmenin herhangi bir ödül veya ceza verilmediğinde bile çocukların o davranışı öğrenmesi için yeterli olduğunu aktarır.

Bandura, Krapp'ın (2015) aktardığına göre, hem kişinin iç dünyasının hem de dış dünyanın bir araya gelerek kişinin davranışlarını belirlediğinden söz eder. İç dünya kişinin duygularını, düşüncelerini ve inançlarını kapsar. Bunun sonucunda da kişinin gelecekteki iç dünyası şekillenir. Ayrıca Krapp, Bandura'nın kişilerin taklit ettikleri davranışlara bir öz benlik kontrolü uyguladıkları düşüncesini de aktarır. Bu anlamda evde klasik müzik dinleyebilen Alex, dış dünyada bunu şiddetten aldığı zevkle birleştirmiştir. Şiddet eylemlerini sokaklara sıkıştırıp, kendi evinde ebeveynlerinin düzenine uygun davranarak ve ailesinin üzerinde baskı kurmasını engelleyerek bir öz benlik kontrolü sağlamıştır. Alex'in öz yeterliliği olumsuz anlamda gelişme göstermiştir. Babasının Alex'in geceleri dışarı çıkmasından endişe duyması ve hatta rüyasında bile oğlunun holiganlar tarafından dövüldüğünü, kanlar içinde bırakıldığını görmesi (Burgess, 2007: 43) ve bunu Alex'e anlatması aslında gerçeğin tam tersidir. Alex, sağladığı yıkıcı güçten o kadar tatminkârdır ki babasını yatıştırma görevini üstlenir. "Tek oğlun ve babacığın için hiç canını sıkma ey babacığım" (Burgess, 2007: 43) der ve şöyle devam eder: "Tırsma. O kendi başının çaresine bakabilir kesinlikle" (Burgess, 2007: 43).

Bandura ve Kupers (1964), Sosyal Öğrenme Kuramı'nın içerdiği ana ilkeler arasında birey, çevre ve davranış değişkenleri bağlamında karşılıklı belirleyicilik ilkesi, dil ve mimik bağlamında sembolleştirme ilkesi, modelleme ve taklit bağlamında kolay öğrenme potansiyeli ilkesi ve sonuçların bilişsel düzeyde sezilme-

si bağlamında öngörü etkinliği ilkesinin kurama temel oluşturduğunu aktarır. Bu anlamda Alex temel ilkeleri olumsuz kazanımla gerçekleştirmiştir denilebilir.

Sonuç:

Sonuç olarak, Burgess'in *Otomatik Portakal* adlı romanında insanların davranış kalıplarını nasıl öğrendikleri ve çevreleriyle nasıl etkileşim kurdukları Alex'in karakter temsili içerisinde netlik kazanmaktadır. Buna ek olarak, şiddeti izleme ve çevredeki şiddet davranışlarını gözlemlemenin çocukların şiddete eğilimlerinde önemli bir rol oynadığı ve sinir sistemlerini olumsuz yönde etkilediği halde çocuklar, hafızada tuttukları davranışlar ve gözlemedikleri çoklu davranışlar arasından model davranışlarını seçebilmektedirler. Bu bağlamda, Alex çevresindeki çok yönlü modeller arasında şiddeti seçerek suça yönelmiştir. İyi bir ailesi olmasına rağmen, ebeveynlerinin Alex'in davranışlarını kontrol altında tutma noktasındaki eksikliği Alex'i dışarıya yönlendirmiş ve bu durum Alex'in etkin bir seçim olarak ebeveynlerini taklit etmek yerine dışarıda şiddet uygulayanlara öykünmesine ve ölçsüz şiddet uygulayan bir güç tutkununa dönüşmesine yol açmıştır. Nitekim insanlar davranışlarını seçme eğilimine sahip varlıklardır. Bu anlamda Edwin Sutherland'ın Ayrılkçı Birliktelikler Kuramı'na göre suçla ilgili davranışlar öğrenme ile nesilden nesile aktarılabilir. Buna ek olarak suçla ilgili davranışlar da şiddet uygulayanın kişisel çevresinde edinilir ve suç işleme teknikleri ve güdülenmeler burada öğrenilir (Ray, 2011: 15). Bu durum kişi ile çevre arasındaki bağlantıyı vurgular niteliktedir. Bu anlamda Bandura'nın bakış açısında olduğu gibi insan çevrenin bir göstergesi olduğu kadar çevre de insanın göstergesidir denilebilir. Yani bu iki kavram birbirini üretmektedir (Bandura, 1989).

Alex, geceleri sokaklarda suç işlerken ailesinin kontrolünden uzaktadır. Daha da ötesi o ve arkadaşları uzun bir süre polisten kaçmayı başarmışlardır. Bütün bu süreç boyunca ceza sistemi işlevini yerine getirememiştir. Nitekim cezasız kalma kötü davranışa karşı toplumsal kabul edilirlilik ve sönmenin azalması gibi sonuçlar doğurmaktadır. Eğitici danışman P.R. Deltoid'in Alex'e "Ayağını denk al yeter" (Burgess, 2007: 34) şeklindeki uyarısına karşı onun savunması "Kimse aleyhime kanıt bulamaz efendim" (Burgess, 2007: 34) ve "Aynasızların eline düşmeyeli uzun zaman oldu," (Burgess, 2007: 34) şeklinde olur. Ayrıca Alex, şu duygularından söz eder:

Deltoid denen lavukla kankalarının kaygılarına sııttım. Tamam, kabahat işlediğim oluyordu, soygun ve darp ve usturayla adam kesmek ve tecavüz filan gibi...Enselenirsem, eh, ne yapalım yani, hem ülkedeki herkes benim gibi değildi ki ey küçük kardeşlerim.

Enselenirsem bir mekânda üç ay yatardım, başkasında da altı ay ve sonra, P.R Deltoid'in beni gayet müşfikçe uyardığı gibi, büyüklerimin sınırsız sevecenliğine karşın o koca dünya dışı hayvanat bahçesine tıklırdım... (Burgess, 2007: 35).

Alex, tutuklanıp hapse girene kadar bu yaptıklarına karşı ceza görmediği için olumsuz davranışta sönme olmamış ve yaptıkları olağan gelmeye başlamıştır. Öbür taraftan Deltoid ve arkadaşlarının çabalarına alayla yaklaştığı çok açıktır:

Ama kötülüğün sebebini bulmaya çalışarak tırnaklarını kemirmeleri, kahkahadan kırılmama yol açıyor kardeşlerim. İyiliğin sebebini aradıkları yok, öyleyse niye tersini merak ediyorlar ki? Madem kimileri iyi insan olmayı seçiyor, madem bundan haz alıyorlar, onlara hayatta karışmam, kimse de bana karışmasın. Ama bana karışıyorlardı. Üstelik kötülük bireye özgüdür ve bizleri yaratan bizim Tanrı'dır, hem de gururla ve keyifle yaratmıştır. Ama birey olmayan şeyler kötülüğe katlanamazlar, yani devlet ve yargıçlar ve okullar kötülüğe izin veremezler, çünkü bireylere izin veremezler. Hem modern tarihimiz, bu büyük makinelerle savaşıyor cesur, küçük bireylerin öyküsü değil midir kardeşlerim? Bu konuda ciddiğim kardeşlerim, ama yaptıklarımı sevdiğim için yapıyorum" (Burgess, 2007: 35-36).

Bu ifadelerden de anlaşıldığı gibi Alex'in kötü olanı model olarak seçmesi bilinçli bir yönelimdir ve bunu bireyleşmenin gereği olarak algılamakla kalmaz haz ilişkisiyle de bağdaştırır. Bu anlamda kötücül kanallardan hareketle yaşamdan üst düzeyde haz almaya odaklanmış ve aileden devlete kadar uzanan ve kendisini kontrol altında tutan bütün bağlardan kurtulmak istemiştir. Onun için kötülük haz vericidir ve kavram olarak birey olmakla eşdeğerdir. Nitekim haz, hazcılar için insan yaşamının en vazgeçilmez değeridir (Becker & Becker, 2001:1327).

Her ne kadar romanın ilerleyen bölümlerinde Alex polis tarafından tutuklanıp orada suçluları topluma kazandırma projesine dâhil edilse de bu zamana kadar onun davranış seçimini belirleyen unsurlar Alex'in kötü tarafının tercihidir. Bu anlamda model aldığı sokak suçluları kötücül gücü temsil ederler.

Bu bakımdan, Alex, kurduğu çetenin ve sokakların lideri olarak şiddet uygulayanlara öykünmüş ve Bandura'nın Sosyal Öğrenme Kuramı bağlamında kötü yanını harekete geçirmiştir. Bu noktada doğru model olma, belirleme, seçme ve bu yönde davranış sergileme gibi işlevler gözlem yoluyla öğrenme, sembollerin hafızada tutulması ve yeri geldiğinde uyandırılması ve model olarak

algılanması bağlamında kişinin davranışsal gelişiminde kalıcı izler bıraktığı için bireysel ve toplumsal sorumluluk gerektirdiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Burgess'in anlatı evreninden Bandura'cı bir bakış açısıyla değerlendirilen bu çalışmada başkarakter Alex'in kötü olana eğilimi ve kötüyü model seçmesi olumsuz davranış geliştirme yönünde kişilerin hem model olarak hem de model seçen konumda olmalarından dolayı etkileyicidir. Bu anlamda Alex'in çetesindeki üyelerin Alex'e öykünmesi ve hatta onun yerine geçme, onu yerinden etme mücadeleleri (Burgess, 2007: 46-47) ve Alex gibi davranmaya çalışmaları onların da Alex'i model aldıklarının göstergesidir. Romanda Alex ve arkadaşları her ne kadar romanın ilerleyen bölümlerinde kontrol altına alınsalar da o zamana kadar ki eylem ifadelerinde yaşam biçimleriyle toplumu tehdit etmekte ve toplumsal huzuru ve güveni sarsmaktadır.

Bu bağlamda Bandura'nın bakış açısından Burgess'in anlatı evrenini inceleyen çalışma kişilerin maruz kaldıkları yaşantı biçimlerinin, yaşam evrenlerinin, çevre algıları ve rol model tercihlerinin onların davranış geliştirmelerini doğrudan etkilediğini ve şiddete yönelmenin ve saldırganlığın da diğer davranışlarda olduğu gibi gözlem ve modellemeyle edinildiğini ve buna bağlı olarak bilinçli bir şekilde bireysel ve toplumsal sorumluluk geliştirilmesi gereğini ortaya çıkarmaktadır. Sonuç olarak disiplinler arası bir yaklaşımla ele alınan bu çalışmada Burgess'n *Otomatik Portakal* adlı romanında başkarakter Alex'in temsilinde kişinin öz yaşamında ve sosyal çevresinde sürekli olarak artan şiddetin görmezden gelinmesinin yarattığı kargaşa ve daha da ilerisi yok etme içgüdüsünün insana yönelmesiyle tamamlanan yıkım Bandura'nın sosyal öğrenme kuramıyla ilintili olarak incelenmiş ve bununla birlikte davranış modelleri belirlemenin ve seçiminin kişinin kendini gerçekleştirmesindeki önemi açıklığa kavuşturulmuştur.

KAYNAKLAR

- Akhtar, S. (2009). *Comprehensive Dictionary of Psychoanalysis*. Karnac Books: New York.
- Bandura, A. (1977). *Social Learning Theory*. Englewood Cliffs, NS: Printice Hall.
- Burgess, A. (2007). *Otomatik Portakal*. Çev. Dost Körpe. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Bandura, A. (1989). "Social Cognitive Theory". IN: *Annuals of Child Development*, 6, 1-60. Greenwich, CT: Jai Press LTD.
- Bandura, A. & Kupers, C.J. (1964). "Transmission of Patterns of Self-Reinforcement Through Modeling", *Journal of Abnormal and Social Psychology*; 69, 1-9.

- Barish, K.M. (2009). Emotions in Child Psychotherapy:An Interpretative Framework. Oxford University Press: USA
- Becker, L.C. Becker, C.B. (2001). Encyclopedia of Ethics: P-W. Routledge:London.
- Englander, E.K. (2012). Understanding Violence (3rd edition). Psychology Press: New York.
- Engler, Barbara. (2009). Personality Theories: An Introduction.Cengage Learning:New York.
- Mizon, R. Morris, M. (2007). On Aggression and Violence: An Analytic Perspective. Palgrave, Macmillan: Newyork.
- Perelberg, R. J.(Editor). (1999). Psychoanalytic Understanding of Violence and Suicide. Routledge: London.
- Polansky, N.A. (2017). Integrated Ego Psychology (2nd edition). Routledge: New York.
- Ray, Larry. (2011). Violence & Society. Sage: London.

İnternet Kaynakları:

- Bayrakçı, M. (2007). "Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması". SAÜ Eğitim Fakültesi Dergisi, 198-210. <<http://dergipark.gov.tr/download/article-file/115558>> Giriş tarihi:14.11.2017.
- Krapp, C. (editor). (2015). A Study Guide for Psychologists and Their Theories for Students: Albert Bandura. Gale Lengage Learning:USA
- <<https://books.google.com.tr/books?id=Xh8eCgAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>> Giriş tarihi:14.11.2017.
- <http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/summary_en.pdf> Giriş tarihi:14.11.2017
- <<http://www.rcgd.isr.umich.edu/aggr/articles/Huesmann/2010.Bushman&Huesmann.Aggression.HandbookSocial.pdf>> Giriş tarihi:16.11.2017
- Bushman B. J. & Huesmann R. "Aggression", Frequency of Violent and Aggressive Behavior